

Љиљана Живковић
Славољуб Јовановић

ПРОМЕНЕ У СТАРОСНОЈ СТРУКТУРИ СТАНОВНИШТВА ОПШТИНЕ НЕГОТИН

Извод: Резултати истраживања презентовани у раду се односе на промене у демографској структури становништва неготинске општине, које су у овом делу централне Србије по много чему специфичне. Старење становништва спада у важне демографске процесе на који утичу све компоненте развоја становништва (фертилитет, морталитет, миграције и др.).

Кључне речи: демографска старост, сеоско насеље, становништво, промене

Abstract: Research results presented in this article refer to the changes in demographic age in the municipality of Negotin, very specific area in the northeast Serbia. Population ageing is one of the most dramatic demographic processes. All components of population dynamics (fertility, mortality, migrations) affect the age-gender structure that in turn affects the population. Age structure of population expresses demographic development of researched population during a longer period. With its synthetic character, population ageing represents the basis for all other demographic researches.

Key words: demographic age, villages, population, changes

Увод

Неготинска општина се налази у североисточном делу Србије и чини специфичну и изразиту целину у њеном оквиру. Укупна површина износи 1.089 km², са 57.379 становника у 2002. години. На том простору је развијена мрежа насеља (укупно 39 насеља) од којих само једно – Неготин, има статус града. Оно што овај простор издваја је удаљеност и изолованост у односу на централне делове Србије. Општина је позната и као традиционални печалбарски крај са веома измењеном демографском сликом. Специфичност пограничног положаја значајно је одредила њену улогу у демографској и социо-економској трансформацији простора. Пошто се налази на додиру три државе: Бугарске, Румуније и Србије то је простор на коме се укрштају утицаји етничких и привредних збивања поменутих земаља. Значај историјских процеса за међусобни утицај демогеографског и привредног развоја се огледа у мешању становништва различитог етничког порекла, у ниском природном прираштају, великом броју домаћинстава са

једним дететом, одласком на рад у иностранство и диференцирањем простора у погледу демографске старости становништва.

У миру и при стабилној економској ситуацији Дунав би требало да буде окосница развоја општине. Јефтин транспортни пут са луком Прахово и железничком пругом која води ка југу Србије и великим рудним басенима значајан су показатељ могућности већег повезивања овог простора са Европом. Од путних праваца истиче се неколико њих који повезују Неготин са окружењем. Најпре је то магистрални пут који од Неготина води преко Штубика и превоја Попадија у Пореч, где се код села Клокочевац рачва пут ка Доњем Милановцу, односно Мајданпеку и Пожаревцу. Од њега се иза Букова пружа магистрални пут ка Бору и Зајечару, и даље наставља ка Књажевцу и Нишу на југу, а преко Црне Реке и Честобродице ка Параћину на западу. Сличне је важности и правац од Неготина ка северу који повезује Бор са Брзом Паланком и Кладовом, те даље Ђердапском магистралом са Пожаревцем. Преко Кобишнице води такође магистрални пут ка граничном прелазу Брегово, док су остали путеви регионалног и локалног карактера. Близина државне границе и саобраћајне везе утичу на функционалан положај неготинске општине који је транзитан, контактан и поливалентан. Постизање већег степена интегрисаности североисточне Србије условљено је подједнаким третманом социјалне, економске и демографске компоненте развоја проучаваног простора.

Нека демографска обележја проучаваног простора до Другог светског рата

Крај рата за ослобођење (1912–13. и 1914–18) дочекан је у Крајини са надом у бољи живот. После стварања заједничке државе Срба, Хрвата и Словенаца и ступања на снагу Видовданског устава, уредбом о подели земље на области од 26. априла 1922. године цела земља је била подељена на 33 области. По овој уредби, бивши окрузи крајински и тимочки постали су нова тимочка област са седиштем у Зајечару. Мање територијално-политичке јединице остали су срезови и општине.

Тимочка област је имала девет срезова, са 179 општина, 218 насеља, 50.242 дома и 261.022 становника. Срезови крајински и неготински проширени су преко Тимока, добивши насеља која су припадала Бугарској. Била су то села: Велики и Мали Јасеновац и Шипиково (припали су крајинском срезу) и Браћевац, Злокуће, Црномасница и Ковилово (припали су неготинском срезу).¹ Реорганизацијом локалне управе 1922. године Неготин је изгубио статус окружне вароши. Тек 1930. враћен му је тај статус и установљен је и срески суд за крајински и неготински округ. Период из-

---

¹ Т. Станојевић, **Неготин и Крајина**, књ. 2, Неготин, 1980, стр. 235.

Ljiljana Živković, Slavoljub Jovanović

међу два светска рата није био тако дуг да би настале значајне промене у животу Крајине и Неготина. Године 1921. Неготин је имао 5.872 становни-

Табела 1. – Насеља у општинама и срезовима и становништво Крајине²

Ред. бр.	Насеље	Општина	Број кућа		Број становника	
			1890.	1910.	1890.	1910.
Крајински срез						
1.	Брусник	Брусничка	207	265	1.281	1.639
2.	Кленовац	Брусничка	106	140	627	775
3.	Табаковац	Брусничка	64	94	348	441
4.	Глоговица	Глоговичка	247	270	1.311	1.350
5.	Дубочане	Дубочанска	212	217	1.040	1.097
6.	В. Јасикова	Јасиковачка	298	349	1.558	1.873
7.	М. Јасикова	Јасиковачка	114	136	655	685
8.	Копривница	Копривничка	-	-	-	-
9.	Јелашница	Копривничка	329	402	1.799	2.078
10.	Чокоњар	Копривничка	-	-	-	-
11.	Метриш	Метришка	135	178	809	1.080
12.	Луке	Лучка	244	303	1.468	1.532
13.	Поповица	Поповичка	245	303	1.496	1.584
14.	Салаш	Салашка	180	244	1.080	1.438
15.	Сиколе	-	-	-	-	-
16.	Трњане	Трњанска	216	242	1.033	1.171
17.	Шаркамен	Шаркаменска	142	177	808	923
Свега			3.044	3.710	17.338	19.780
Неготински срез						
18.	Брестовац	Брестовачка	150	155	702	851
19.	Буковче	Буковчанска	314	442	2.032	2.693
20.	Србово	Буковчанска	122	158	623	848
21.	Видровац	Видровачка	274	334	1.063	1.867
22.	Вељково	Височка	87	103	485	589
23.	Мокрање	Височка	337	395	1.962	2.298
24.	Дуљане	Дуљанска	161	238	897	1.292
25.	Душановац	Душановачка	425	497	2.273	2.732
26.	Јасеница	Јасеничка	200	252	1.149	1.402
27.	Карбулово	Карбуловска	150	189	863	999
28.	Кобишница	Кобишничка	379	463	2.210	2.866
29.	Прахово	Праховљанска	280	355	1.594	2.057
30.	Радујевац	Радујевачка	463	559	2.261	3.022
31.	Рајац	Рајачка	279	320	1.605	1.783
32.	Речка	Речанска	190	244	1.161	1.354
33.	Рогљево	Рогљевска	116	143	662	766
34.	Смедовац	Рогљевска	88	109	501	586
35.	Милошево	Самариновачка	114	127	526	715
36.	Самариновац	Самариновачка	103	125	519	745
37.	Тамнич	Тамничка	268	310	1.602	1.779
38.	Чубра	Чубарска	222	257	1.147	1.411
39.	Неготин	Неготинска	1.135	1.406	5.393	6.112
Свега			5.857	6.807	31.230	38.747

² Попис становништва 1890. године, књ. 1, Београд; Попис становништва и домаће стоке 1910. године, књ. 5, Београд 1911. године. Напомена: Сеоска насеља Браћевац, Злокуће, Црномасница и Ковилово су у овом периоду припадала Бугарској.

Љиљана Живковић, Славољуб Јовановић

Брзопаланачки срез						
39.		Брзопаланачка	250	301	1.201	1.513
40.	Брза Паланка	Брзопаланачка	86	116	466	669
41.	Купузиште	Брзопаланачка	50	72	213	344
42.	Река	Вратњанска	123	131	554	578
43.	Вратна	Јабучка	794	979	3.856	4.816
44.	Јабучка	Малајничка	200	200	1.060	1.101
45.	Малајница	Малокаменичка	165	219	868	1.154
46.	М. Каменица	Михајловачка	261	319	1.383	1.628
47.	Михајловац	Михајловачка	145	189	719	1.007
48.	Слатина	Плавњанска	278	330	1.474	1.798
49.	Плавна	Уровичка	447	585	2.257	3.002
50.	Уровица	Штубичка	325	447	1.816	2.180
51.	Штубик					
Свега			3.124	3.888	15.867	19.799
Укупно у Неготинској крајини			12.025	14.405	64.435	78.327

ка и 1.221 домаћинство, по попису 1931. године 6.217 становника и 1.410 домаћинстава, а следећи попис становништва је обављен тек после Другог светског рата.

Узроке ниског природног прираштаја не треба тражити само у ратовима него и у ниском наталитету. Становништво ове области је ограничило рађање деце на једно или двоје. М. Лутовац у раду "Неготинска крајина и Кључ" је писао: "ако се прво роди женско дете, може се допустити да дође још једно у нади да ће оно бити мушкарац и ту се стаје било оно мушко или женско. У случајевима где су у једној кући два мушкараца, други је на већој цени него јединац или прворођени син, јер он по правилу одлази на женино имање и наставља живот куће свог таста".³ Један од узрока ниског наталитета је у раслојавању и уситњавању поседа. Али се не може само тиме објаснити ова појава пошто су и врло богата домаћинства ограничавала рађање на једно или двоје деце. Систем "једног детета" нарочито је био заступљен у богатим селима и то подједнако и код становника српске и влашке говорне групе.

Неготинска крајина је 1910. године имала 51 насеље са 1.391 варошком кућом и 10.632 сеоске куће, са 78.323 становника, од којих је 6.594 живело у варошима, а 71.729 на селу, и захватала је већи простор од данашњег. У Крајину су тада спадала насеља Река, Брза Паланка и Купузиште који припадају општини Кладово. Насеља која су на територији садашње зајечарске општине има 12 (Глоговица, Дубочане, Чокоњар, М. Јасикова, В. Јасикова, Копривница, Јелашница, Табаковац, Брусник, Салаш, Метриш, Кленовац). До 1919. године четири насеља су припадала Бугарској (Браћевац, Злокуће, Црномасница и Ковилово) када су припојена Него-

³ М. Лутовац, **Неготинска крајина и Кључ**, Зборник радова Географског института САНУ, књ. 15, Београд, 1959, стр. 10.

тинској крајини. Просечан број становника по насељу износио је 1.555, што указује на чињеницу да је Неготинска крајина била густо насељена.

У том периоду најдинамичнији развој и највећи пораст броја становника у Неготинској крајини имала су сеоска насеља северно од Неготина, где су постојали услови за свестранију производњу (жита, грожђа, стоке), а то су Видровац, Јабуковац и Штубик и насеља на ободу према Неготинској низији и она поред Дунава, као Брусник, Буковче, Србово, Јасеница, Прахово, Радујевац, Милошево, М. Каменица, Слатина и Уровица. Сеоска насеља поред Тимока (Рајац, Мокрање, Тамнич) и насеља у вишој области Неготинске крајине (Поповица, Сиколe и Вратна) дуго су стагнирала. По величини насеља, ако се изузме Неготин као окружна варош, највећа насеља су била Јабуковац (4.186), Радујевац (3.022) и Уровица (3.002). Следећа насеља по броју становника била су: Сиколe, Мокрање, Душановац, Кобишница, Буковче, Прахово и Штубик (са више од 2.000 становника). Насеља која су имала између 500 и 1.000 становника су Вељково, Смедовац и Вратна, док су остала села имала између 1.000 и 2.000 становника.

Од 1910. до 1921. у Србији није било пописа становништва јер су вођени Балкански и Први светски рат, па следе два пописа 1921. и 1931. године. После Другог светског рата урађени су пописи становништва 1948. и 1953. године где је дошло до опадања броја становника.

Табела 2. – Број становника Неготинске крајине 1921–1953. године

Година	1921.	1931.	1948.	1953.
Број становника	61.638	66.619	63.447	64.358

Распадање патријархалних породица и прелажење на капиталистичке односе на почетку XX века може се уочити упоређивањем статистичких података о кретању броја становника. Тај процес је текао неуједначено, зависно од производних снага у одређеним деловима Неготинске крајине. У селима поред Тимока и Дунава, где је земљорадња била развијена и где се појавило тржиште раније него у другим деловима проучаваног простора, процес распадања великих задружних породица био је већ завршен почетком XX века. Нових деоба је било мало па је и пораст броја становника утицао на изградњу нових кућа и стварање нових домаћинстава.

Лоши услова привређивања, удаљености од Неготина и слаба повезаности с њим, условиле су промене које су пред Први светски рат биле најинтензивније. Распадање патријархалних породица имало је за последицу деобу већих домаћинстава на мање, али зато сиромашније породице, па се тако број домаћинстава брже повећавао од броја становника (табела 1). То је било праћено смањивањем броја грла стоке, неродним и сушним годинама, slabим извозом производа, пореским оптерећењима који су доводила до криза и најављивала период значајних економских промена.

Приликом деобе домаћинства дешавало се да браћа добијају по један точак од запрежних кола, или су једног вола користили заједнички.⁴

Неједнак пораст становништва био је последица природних услова за живот људи. Неготинска низија била је гушће, док су брдске области биле ређе насељене. Неготин је тада био опкољен неготинским блатом или ритом и та околност је знатно утицала на пораст броја становника и нова досељавања. Још је кнез Милош после обиласка источних крајева земље, сматрао да је "потребно да се варош премести на Дунав, како из здравствених, тако из економских разлога". У сталном ишчекивању, варош је стагнирала на свим пољима и тек је 1868. урађен Први урбанистички план који је, уместо премештаја старе вароши, предвиђао изградњу потпуно новог Неготина на обали Дунава, између Кусјака и Прахова. Варош никада није изграђена, а требало је да прође још осамдесетак година до исушивања неготинског рита (1938) који је био извор болести и других невоља.

Највише становника Неготинске крајине, више од 96%, живело је на селу бавећи се земљорадњом и сточарством. Целокупна егзистенција становништва заснивала се на екстензивном начину производње који се споро мењао. Структура занимања сеоске популације није се мењала, а заснивала се на традицији по којој је син наслеђивао оца на имању. Једино су деца богатијих сељака ишла, евентуално, на школовање или занат.

У неготинској вароши структура занимања је била разноврснија. У односу на укупан број становника, земљорадњом и сточарством бавило се око 30%, занатством више од 15%, трговином око 7% и другим услужним делатностима (чиновништво, кочијаши, свештенство, служитељи, лађари итд.) око 10%. Занатство је било доступно једино деци занатлија, а сличних ограничења било је за трговце, који су за отварање трговине морали да имају почетни капитал, па су њихова деца наслеђивала занатску или трговачку радњу и имала обезбеђену егзистенцију. Постојало је неписано правило да се професија родитеља не мења. Тако су свештеничке породице школовале синове за свештенике, учитељске за учитеље итд. У првој половини XX века јављају се и први рудари у рудницима угља у Сиколу и Јабуковцу, док је појава домаће интелигенције била везана за чиновнички и трговачко-занатлијски сталез.⁵

Промене у старосној структури становништва

Старосна структура становништва, као демографски оквир формирања свих виталних контингената и унутрашњи фактор будућих демограф-

---

⁴ Т. Станојевић, **наведено дело**, стр. 16.

⁵ Исто, стр. 18.

ских токова, представља синтезни индикатор стања и квалитета популације.⁶ Процес старења становништва, је један од основних особености популације која се налази у завршним фазама демографске транзиције, што је једно од основних обележја проучаваног простора.

Осим смањивања фертилитета, на измене у старосној структури деловали су и други демографски и недемографски фактори (диференцијални морталитет, миграције, друштвено-економска развијеност). Тако са опадањем стопе фертилитета, удео омладине у укупном становништву опада, а повећавају се удели средовечног, а затим и старог становништва. У старосној структури долази до изражаја демографски развој дате популације у току дужег раздобља.⁷

Старосна структура становништва спада у групу најважнијих обележја демографске слике становништва неготинске општине. При томе се узима као један од показатеља достигнутог степена развоја становништва на проучаваном простору и као инструмент за сазнавање демографске прошлости и предвиђања демографске будућности.

Анализа старосне структуре становништва општине заснива се на уделу великих старосних група (младог до 19 година, млађег средовечног од 20 до 39 година, старијег средовечног од 40 до 59 година, и старог преко 60 година), индексу старења, као и просечној старости становништва.

Старосну структуру општине одликују значајне промене у другој половини XX века, када је почео бржи процес старења становништва и краће одржавање младе старосне структуре. То је важан фактор даљег економског, социјалног и културног развоја овог простора и поред чињенице да постоји поларизација у нивоу старења становништва по насељима.

Опадање фертилитета током дужег временског периода је основни узрок демографског процеса старења, а неготинска општина је од давнина позната по томе што се породица задржавала на рађању само једног детета из економских разлога. Процес старења карактерише пораст удела старог и старијег средовечног и опадање удела младог становништва.

Удео старог становништва (старијег од 60 година) порастао је у датим пописним периодима са 15,6% на 32,4%, док у свету износе од 4% до 17%.⁸ Истовремено удео младог становништва (од 0 до 19 година) опао је са 26,1% на 18,6. Најзад, ако се посматрају подаци за средовечно становништво приметно је опадање за млађе средовечно (од 20 до 39 година старости), са 32,3% на 29,2%, а код старијег средовечног становништва (од

---

⁶ Г. Војковић, М. Девеџић, **Регионални развој и демографски токови у СР Југославији**, Универзитет у Нишу, Економски факултет, Ниш, 1997, стр. 33.

⁷ Д. Брезник, **Демографски методи и модели**, Институт друштвених наука, Београд, 1980, стр. 297–302.

⁸ Д. Брезник, **наведено дело**, стр. 308.

40 до 59 година старости) дошло је до пораста са 25,9% на 27,2%. ”Индекс старења показује у свету веома широки интервал варијација (од 0,10 до 0,65) а теоријски могуће су још веће варијације”.⁹ Шездесетих година неповољне индексе старења преко 1 имала су насеља Тамнич и Рајац 1,40, док су насеља Милошево и Неготин имали индексе старења 0,32 односно 0,36. По попису 2002. године ситуација је више него алармантна јер су само два насеља Милошево и Неготин задржала индекс старења испод 1, док се код осталих насеља он добио екстремне вредности, на пример, Браћевац 6,11, Тамнич 8,84 и Смедовац чак 10,9.

Табела 3. – Становништво по полу, великим старосним групама и индексу старења по пописима од 1961. до 2002. године¹⁰

Година Стар. група	Укупно		Мушко		Женско		Инд. стар.
	Број	%	Број	%	Број	%	
1961.	65.411	100	31.378	100	34.033	100	0,59
0–19	17.051	26,06	-	-	-	-	
20–39	21.150	32,33	-	-	-	-	
40–59	16.973	25,94	-	-	-	-	
60 и више	10.223	15,62	-	-	-	-	
1971.	63.706	100	30.423	100	33.283	100	0,89
0–19	14.970	23,49	7.558	24,84	7.412	22,26	
20–39	17.760	27,87	8.714	28,64	9.046	27,17	
40–59	17.534	27,52	8.273	27,19	9.261	27,82	
60 и више	13.442	21,1	5.772	18,97	7.670	23,04	
1981.	63.973	100	30.863	100	33.110	100	0,84
0–19	14.748	23,05	7.487	24,25	7.261	21,92	
20–39	17.443	27,26	8.698	28,18	8.745	26,41	
40–59	19.204	30,01	9.169	29,7	10.035	30,3	
60 и више	12.440	19,44	5.452	17,66	6.988	21,1	
1991.	59.559	100	28.846	100	30.713	100	1,15
0–19	12.967	21,77	6.760	23,43	6.207	20,2	
20–39	15.269	25,63	7.585	26,29	7.684	25,01	
40–59	16.388	27,51	7.954	27,57	8.434	27,46	
60 и више	14.935	25,07	6.547	22,69	8.388	27,31	
2002.	43.418	100	20.915	100	22.503	100	1,74
0–19	8.085	18,6	4.140	19,8	3.945	17,5	
20–39	9.857	22,7	4.940	23,6	4.872	21,6	
40–59	11.381	26,2	5.700	27,2	5.481	24,3	
60 и више	14.095	32,5	6.090	29,4	8.205	36,6	

⁹ Исто, стр. 309.

¹⁰ Попис 1961, СЗС, књ. 11, Београд 1965, Попис 1971, СЗС, књ. 8, Београд, Попис 1991, СЗС књ. 4, Београд 1993, Попис 2002, СЗС књ. 2, Београд 2003.

Када се становништво неготинске општине подели на градско и сеоско и посматра кроз категорије младо (0–14 година), зрело (15–64) и старо (више од 64 године) запажа се укупан пораст градског становништва у односу на сеоско, чему је шездесетих година допринео развој индустрије у граду. Такође, запажа се опадање зрелог становништва укупног проучаваног простора: 1961. њихов удео је износио 69,6%, а 2002. 60,4%. Истовремено удео младог становништва се смањује, тако да подаци последњег пописа показују њихово учешће од свега 13,4% у укупном становништву, док се удео старих лица повећава са 10,6% (1961) на 26,2%. (2002). У анализираном периоду вредности индекса старења градског становништва крећу се од 0,29 до 0,73, док су вредности код сеоског од 0,58 до 3,2.

Табела 4. – Старосна структура становништва и индекс старења градског и сеоских насеља¹¹

Година	Категорија	Укупно		Градско		Сеоско	
		Број	%	Број	%	Број	%
1961.	Укупно	65.411	100	8.635	100	56.776	100
	Младо	12.955	19,8	2.189	25,4	10.766	19,0
	Зрело	45.540	69,6	5.805	67,2	39.753	70,0
	Старо	6.916	10,6	641	7,4	6.275	11,1
	Инд. стар.	0,53		0,29		0,58	
1971.	Укупно	63.706	100	11.166	100	52.540	100
	Младо	10.229	16,1	2.252	20,2	7.977	15,2
	Зрело	45.050	70,7	8.084	72,4	36.966	70,4
	Старо	8.427	13,2	830	7,4	7.597	14,5
	Инд. стар.	0,82		0,37		0,95	
1981.	Укупно	63.973	100	15.311	100	48.662	100
	Младо	11.344	17,7	3.467	22,6	5.876	12,1
	Зрело	42.713	66,8	10.688	69,8	34.026	69,9
	Старо	9.916	15,5	1.156	7,6	8.760	18,0
	Инд. стар.	0,87		0,33		1,49	
1991.	Укупно	59.559	100	17.355	100	42.204	100
	Младо	9.118	15,3	3.633	20,9	5.485	13,0
	Зрело	40.248	67,6	12.278	70,7	27.970	66,3
	Старо	10.193	17,1	1.444	8,3	8.749	20,7
	Инд. стар.	1,12		0,40		1,60	
2002.	Укупно	43.418	100	17.758	100	25.660	100
	Младо	5.833	13,4	2.991	16,8	2.842	11,1
	Зрело	26.221	60,4	12.578	70,8	13.643	53,2
	Старо	11.364	26,2	2.189	12,4	9.175	35,7
	Инд. стар.	1,94		0,73		3,22	

¹¹ Исто као и код табеле 3.

Анализирајући очигледни пораст старог становништва и стално опадање удела младог становништва може се закључити да је процес старења становништва у току због смањења наталитета. У даљој будућности наталитет ће бити на још нижем нивоу јер ће у репродуктивно доба улазити оне старосне групе које су проистекле из овог периода ниског наталитета. У том случају радна снага постаје стационарирана, а већа привредна производња се постиже само повећањем продуктивности рада, што би због све већег старења становништва било врло тешко, док општа стопа морталитета ће почети још више да расте под овако израженим утицајем процеса старења популације.

Становништво неготинске општине у погледу нивоа на којем се налази процес старења је регионално диференцирано што доводи до интензивнијих миграционих кретања. Јачањем демографске транзиције и свих видова миграционих кретања процес старења становништва је последњих година достигао озбиљне размере. Токови преразмештаја становништва на проучаваном простору довели су до различитих интензитета старења у Неготину и у сеоским насељима. Крајем посматраног периода уочава се велика диверзификација старосног састава градског и сеоског становништва, иако је тренд смањивања младог и зрелог становништва присутан у обе средине. Процес релативног опадања младих одвијао се много брже у сеоским насељима. Због исељавања младог становништва сеоских насеља, опадања наталитета и повећања смртности и појаве биолошке депопулације, процес старења у селима постао је све интензивнији. Тако је проценат старог становништва порастао са 11,1% у 1961. на 26,2% у 2002. години (статистички подаци за последњу пописну годину дати су за становништво у земљи, без радника и чланова њихових породица који су на раду у иностранству). Индекс старења у сеоским насељима у 2002. години је 3,2%.

Насупрот томе, у Неготину је заступљеност старих незнатно већа (иако њихов број расте) и индекс старења је благо порастао на 0,73. У градском насељу бележи се апсолутни пораст, али релативан пад младог становништва у периоду 1961–2002. година. Старосни састав градског становништва указује на то да је и у градском центру присутно демографско старење.

Промене у старосној структури становништва

Већина савремених демографских процеса подстиче неуједначено обнављање и ревитализацију основних виталних група становништва. Демографско старење као резултирајућа категорија природног обнављања и миграционих токова становништва један је од најдоминантнијих процеса

у Србији. Међу истраживачима овог проблема истиче се Г. Пенев, који је у својим радовима детаљно дао факторе и ефекте процеса старења у Србији, класификацију стадијума старења и њихове карактеристике.

Интензивно демографско старење у општини Неготин узроковано је процесом депопулације које је основно обележје демографског развоја. Овај вид бројног опадања популације изразит је на проучаваном простору. С обзиром на неуједначене промене кретања броја становништва по насељима и њиме условљен репродуктивни модел понашања уочљива је и диспропорција у стадијумима старења становништва.

Класификације стадијума демографске старости становништва Г. Пенева омогућавају прегледније приказивање процеса старења становништва. Према подели на седам различитих стадијума,¹² почев од ране демографске младости до најдубље демографске старости на основу пет различитих показатеља (просечна старост, удео становништва млађег од 20 година, удео становништва млађег од 40 година, удео становништва старог 60 и више година и индекс старења) можемо закључити да је старосни састав становништва проучаваног простора шездесетих година карактерисао тип демографске старости.

Удео младог становништва износио је 26,1%, удео млађих од 40 година је био 58,4%, стари 60 година и више чине 15,6%, док је индекс старења 0,59 (табела 3). Наведен однос важнијих старосних група и тип старосног састава становништва овог простора шездесетих година последица је дотадашњег модела смањене природне репродукције и изражене миграције младог становништва ка централном насељу Неготину, као и емиграција радне снаге на привремени рад у иностранство.¹³ У условима транзиције природне репродукције, опадања плодности женског становништва и повећања емиграције наставио је да се развија одавно започет процес демографског старења становништва општине.

Према показатељима старосног састава у попису 2002. године (по новој методологији пописа дато је само становништво у земљи) становништво општине је у дубокој демографској старости: удео младих до 19 година износио је 18,6%, удео млађих и старијих средовечних је 48,9%, стари 60 година и више чине 32,5% а вредност индекса старења је 1,74 (табела 3). Интензивним развојем процеса старења измењени су односи поједи-

---

¹² Г. Пенев, **Становништво по старости и полу**, Становништво и домаћинства СР Југославије по попису 1991, Становништво бр. 47, Институт друштвених наука, Центар за демографска истраживања, Београд, 1995, стр. 143.

¹³ Љ. Живковић, **Старосна и полна структура становништва Неготинске крајине**, Зборник радова, Научни скуп "Проблеми ревитализације пограничних крајева Југославије и Републике Српске", Географски факултет, Београд, 2002, стр. 296.

них важнијих старосних група у укупном становништву. Такође је извршена просторна поларизација у погледу достигнутог нивоа старења становништва по насељима. Према стању старосног састава у 1961. години девет насеља је припадало типу који се означава као праг демографске старости, 21 насеље је карактерисала демографска старост, шест насеља се налазило у дубокој демографској старости (Браћевац, Вељково, Ковилово, Поповица, Смедовац, Трњане), а три насеља, Рогљево, Тамнич и Рајац у стадијуму најдубље демографске старости. Класификацијом података за 2002. године у стадијуму демографске старости био је само град Неготин, док сва остала сеоска насеља се налазе у стадијуму рангираном као најдубља демографска старост.

Једну деценију раније у 1991. години стање на терену је имало позитивнија обележја. Стадијум означен као праг демографске старости карактерисао је град Неготин, а у стадијуму демографске старости било је само насеље Уровица. У стадијуму издвојеном као дубока демографска старост налазило се девет насеља (Дупљане, Душановац, Злокуће, Милошево, Малајница, Плавна, Прахово, Радујевац, Самариновац). Сва остала насеља, а има их 28 су у 1991. години забележила најдубљу демографску старост, јер су највише захваћена биолошком депопулацијом и снажним иселјавањем. Све наведено указује на поларизацију неготинске општине између градског центра Неготина и осталих насеља у погледу нивоа и тока процеса старења становништва. Чињеница да се деведесетих година у најдубљој демографској старости налази 70% насеља, а 2002. године само град Неготин није у том стадијуму, показује да је проучавани простор више не располаже демографским виталним потенцијалима, што претставља неповољну претпоставку даљег демографског, економског, социјалног и културног развоја.

Почетком посматраног периода није било битнијих разлика између Неготина и сеоских насеља (табела 4). Удели младог становништва показују благо варирање у односу на тип насеља, док су удели најстаријих били готово идентични у оба типа насеља. Заступљеност младих показује да су се центри репродукције тада налазили у сеоским насељима. Највеће разлике су се уочавале у средовечном контингенту, који је у граду био млађи, и индикатор су започетих процеса миграрања у градско насеље, као и трансфера у непољопривредне делатности.

Закључак

Старење становништва које се одвија у неготинској општини последица је ниске репродукције становништва, али и интензивираних миграционих кретања, због чега је овај простор депопулациони. Процес депопулације се непосредно одражава на све структурне промене. У том контек-

сту могу се тумачити и промене на релацији село-град, с обзиром на то да се само у градском (Неготину) број становника повећавао.

Промене у квалитету популације дешавају се, не само под утицајем економског и културног развоја, већ и под утицајем јаких демографских фактора. Процес старења сеоског становништва дошао је до критичне тачке јер сви демографски показатељи указују да је сеоско становништво захватио процес биолошке депопулације. Сеоско становништво се у посматраном периоду смањило за четвртину, удео младих се у истом периоду смањило за 49%, док је број старих порастао за 70%. Процес демографског старења нарочито је интензиван у периоду 1991–2002. године и његов тренд ће се наставити даље.

Ljiljana Živković
Slavoljub Jovanović

CHANGES IN POPULATION AGE STRUCTURE IN NEGOTIN MUNICIPALITY

Summary

Population ageing in the municipality of Negotin has been the consequence of the low level of population reproduction, as well as of intensive migrations that caused depopulation in the area. Depopulation process is directly reflected in all structural changes. In this context we can also explain changes in the village–city relations, concerning that the number of inhabitants has been increased only in the city of Negotin.

Changes in the population quality are caused not only by economic and cultural development, but also by strong demographic factors. The ageing process of rural population has reached the critical point – all demographic indicators demonstrate that rural population has been drawn into biological depopulation. In the period, which was examined, the number of rural population decreased by 25%, while the number of elders increased by 70%. The process of demographic ageing was particularly intensive from 1991 to 2002, which means that we can expect this trend to continue in future.